

Interpretation of Sport in Bourdieu's Discourse

Kamal Javanmard

Department of Sociology, Shahre Qods Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Received: 2023/11/10

Accepted: 2024/03/31

Review Article

Abstract

Objective: This article analyzes sport and its functions in Bourdieu's theoretical apparatus. Along with the genealogy of modern sports, he has analyzed the educational, educational, economic, social, and political functions of this phenomenon, and it is considered that this phenomenon is a part of the process of political power, soft domination, and new education.

Methodology: The research method of this article is historical, and the technique of documents and library is used. In this study, Bourdieu's works in the field of sports, which were based on surveys and field findings, were examined.

Findings: The findings of this study indicate that Bourdieu considered sports as a social and composite phenomenon that consists of multiple elements. Bourdieu considers sport to be class-oriented and one of the aspects of class separation. Based on this, people are not free to choose sports, but their class characteristics limit their choices.

Results: The findings of this study indicate that Bourdieu considered sports as a social and composite phenomenon that consists of multiple elements. Bourdieu considers sport to be class-oriented and one of the aspects of class separation. Based on this, people are not free to choose sports, but their class characteristics limit their choices.

Conclusion: Bourdieu concludes that today, the diverse functions of sports have caused this phenomenon to be considered beyond sports. In his opinion, sports are a low-cost tool to entertain and enrich students' free time and a tool in the hands of the ruling class to advertise and legitimize the system. Bourdieu introduced sports in close connection with the field of political power and considered it a field of competition for power, and it is because of this that sports are a mechanism for the mobilization and symbolic conquest of the masses and a means of domination by governments. He also believed that the spread of modern sports among the strata and masses of European society left a tremendous impact. Modern sports are a low-cost means of entertaining students, enriching their free time, and filling their idle hours. He says taking care of students with sports will be simple and inexpensive. Therefore, Bourdieu considers modern sports as a part of the new education process and considers the function of this type of sports in day and night schools as an educational function. Economic mechanism monitor and discharge violence and moderate their aggression. On the other hand, according to Bourdieu, sports are fields in which people compete for power. It is a tool in the hands of the ruling class as a symbolic political mobilization and conquest of the masses; therefore, it believes that institutions such as parties, unions, and churches compete with each other in attracting young people.

Keywords: Bourdieu, Classes, Modern sport, Sociology of sport, Sports field

تفسیر ورزش در گفتمان بورديو

کمال جوانمرد*

گروه جامعه‌شناسی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقاله مروری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۱۲

چکیده

هدف: این مقاله در پی واکاوی ورزش و کارکردهای آن در دستگاه نظری بورديو است. این جامعه‌شناس فرانسوی ضمن تبارشناسی ورزش مدرن، به تحلیل کارکردهای تربیتی، پرورشی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی این پدیده پرداخته و معتقد است که ورزش، بخشی از فرایند قدرت سیاسی، سلطه نرم، آموزش و پرورش جدید به شمار می‌آید.

روش‌شناسی: روش تحقیق این مطالعه، تاریخی و از تکنیک اسناد و کتابخانه استفاده شده است. در این مطالعه، آثار بورديو در زمینه ورزش که بر اساس پیمایش و یافته‌های میدانی بوده، مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته‌ها: یافته‌های این بررسی ناظر بر این است، که بورديو ورزش را پدیده‌ای اجتماعی و ترکیبی از عناصر متعدد، قلمداد نموده است. بورديو ورزش را طبقه‌محور و یکی از وجوه تفکیک طبقات می‌پندارد؛ بر همین اساس، افراد در گزینش رشته ورزشی آزادی مطلق ندارند، بلکه اختیار آن‌ها محدود به ویژگی‌های طبقاتی آن‌هاست.

نتیجه‌گیری: بورديو نتیجه می‌گیرد، کارکردهای متنوع ورزش موجب شده تا این پدیده، فراتر از ورزش تلقی شود. به نظر او، ورزش ابزار کم هزینه‌ای برای سرگرم کردن و غنی‌سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان و ابزاری در دست طبقه حاکم برای تبلیغات و مشروعیت بخشیدن به نظام است. بورديو، ورزش را در ارتباط تنگاتنگ با حوزه قدرت سیاسی دانسته و آن را میدان رقابت بر سر قدرت قلمداد نموده و بر آن است که ورزش سازوکاری برای بسیج و فتح نمادین توده‌ها و وسیله سلطه‌گری حکومت‌ها به شمار می‌آید.

واژه‌های کلیدی: بورديو، جامعه‌شناسی ورزش، میدان ورزش، طبقات، ورزش مدرن

مقدمه

"پیربورديو" ۱ در حوزه جامعه‌شناسی ورزش آثار متعددی از جمله «جامعه‌شناسی ورزش» ۲ (۱۹۸۸)، «چگونه می‌توان ورزشکار بود؟» ۳ (۱۹۷۸)، «جامعه‌شناسی، یک ورزش رزمی است» ۴ (۲۰۰۱) را پدید آورده است؛ هر چند در فصل سوم کتاب «تمایز؛ نقد اجتماعی قضاوت سلیقه‌ای» ۵ (۱۹۷۹) نیز به موضوع ورزش پرداخته و ارتباط آن را با طبقات اجتماعی تحلیل نموده است. این تألیفات، نتیجهٔ پیمایش‌های میدانی و تجربهٔ زیسته او در ورزش بوده؛ زیرا او در جوانی در پست میانی تیم راگبی پاریس بازی می‌کرده و تا پایان عمر به فعالیت‌های ورزشی علاقه داشته و ورزش شنا و تنیس پرداخته است. این جامعه‌شناس به پیروی از سنت مارسل موس^۶ بنیانگذار جامعه‌شناسی ورزش معتقد بود، ورزش، پدیده‌ای صرفاً جسمانی و فیزیولوژیکی نیست، بلکه پدیده‌ای اجتماعی و فرهنگی است. به گمان او ورزش و فعالیت‌های جسمانی در پیوند با بستر اجتماعی پیرامون خود شکل می‌گیرند. او بدن را محصول جامعه‌ای که در آن رشد کرده می‌داند و بر آن است که از بازتاب‌های ورزشی و فعالیت‌های بدنی افراد، می‌توان طبقه و فرهنگ آن‌ها را تشخیص داد (Mouss, 1979: 121). بورديو ورزش را طبقه‌محور تلقی نموده و معتقد بود که این پدیده نمی‌تواند تحت عنوان گزینش فردی محض قرار گیرد. بر همین اساس، افراد در انتخاب رشتهٔ ورزشی آزادی مطلق ندارند، بلکه اختیارشان محدود به ویژگی‌های طبقاتی آن‌هاست (Bourdieu, 2021/2: 289)؛ بنابراین، بورديو ورزش را مانند هر پدیدهٔ اجتماعی دیگر در ارتباطی تنگاتنگ با ساختارهای جامعه به‌ویژه فرهنگ و طبقات تصور می‌کرد. او ورزش را از وجه تمایز طبقات اجتماعی می‌داند و اعتقاد دارد که ورزش یکی از شاخص‌های فرهنگی هر جامعه‌ای است که طبقات مختلف را از یکدیگر تفکیک می‌کنند. به اعتقاد این جامعه‌شناس، طبقات بر اساس نوع ورزش‌ها مشخص می‌شوند؛ زیرا رشته‌های ورزشی، نشانگر مناسبات متمایز تفاوت‌ها و بازتاب‌های اجتماعی‌اند (Seidman, 2007: 200).

بورديو در تبارشناسی ورزش به پیروی از نوربرت الیاس^۷ و اریک دانینگ^۸ معتقد بود که ورزش از طبقات پایین جامعه به مدارس بورژوازی کشیده شده و سپس ضمن تغییر در کارکردهای آئینی و سنتی به عنوان ابزار تربیتی در مدارس نخبگان بورژوازی به کار رفته و آنگاه کارکردهای سنتی و عوامانهٔ آن در این مدارس دچار دگردیسی شد و دوباره به سطح توده‌ها بازگشت. آن‌ها ورزش را یک بازی با دستمایهٔ فعالیت‌های عقلانی و قاعده‌مند می‌دانند و معتقدند که ورزش زمانی پا به عرصهٔ زندگی اجتماعی گذاشت که تا حدود زیادی پدیده‌هایی مثل خشونت، پرخاشگری و ویرانگری تحت کنترل انسان درآمد (Elias and Dunning, 1986: 57)؛ از این رو، او ورزش را محمل مناسبی برای تعدیل و سرکوب خشونت‌های فیزیکی قلمداد نمود. البته بورديو معتقد بود، در این میان خشونت از حالت عریان تغییر شکل داده و در کالبد خشونت نمادین ظاهر شد. در واقع، بورديو مانند الیاس و دانینگ، ورزش مدرن را پدیده‌ای ضد خشونت و پرخاشگری و ابزار کم‌هزینه‌ای برای سرگرم کردن دانش‌آموزان و غنی‌سازی اوقات فراغت آن‌ها می‌دانست. او ورزش مدرن را بخشی از فرآیند آموزش و پرورش جدید تلقی نموده و کارکرد این نوع از ورزش را در مدارس شبانه‌روزی یک کارکرد پرورشی و تربیتی می‌داند (Javanmard, 2021/1: 67).

1 Pierre Bourdieu

2 Sociology of sport

3 Comment Peut on etre sportif?

4 La sociology est un sport de combat

5 Distinction, a social critique of judgment of taste

6 Marcel Mauss

7 Norbert Elias

8 Eric Dunning

بورديو در تحليل کارکردی ورزش مدرن مدعی شد، سیاست بخشی از فرآیند ورزش مدرن است. او به تحلیل ارتباط این پدیده با حوزه قدرت سیاسی و سلطه پرداخته است. به گمان بورديو، ورزش میدان رقابت بر سر قدرت است. ابزاری در دست طبقه حاکم به عنوان بسیج و فتح نمادین توده‌هاست؛ وسیله‌ای در رقابت برای سلطه حکومت‌ها (Bourdieu, 2016: 232). او این میدان را از عمومی‌ترین، آسان‌ترین، پر رفت و آمدترین عرصه‌ها دانسته و معتقد است که می‌تواند با کمترین امکانات و ساده‌ترین ابزار مثل یک توپ پلاستیکی، طیف وسیعی از کنشگران را به خود جذب نماید.

مرور متون مطالعاتی بورديو

از بورديو بیش از ۳۰ کتاب و حدود ۴۰۰ مقاله و رساله در زمینه‌های گوناگون به‌ویژه فرهنگ و آموزش و پرورش و در موضوعات تجربی و مطالعات گسترده حاشیه‌ای جامعه‌شناسی فرهنگ در قلمروهای هنر، عکاسی، ورزش، موسیقی، تئاتر و در مورد قدرت نمادین به جای مانده است. آثار او مالا مال از انتقاد به اصولی است که روشنفکران به نام فرهنگ و عقلانیت به کار گرفته‌اند و همچنین دلالت بر انتقادات تندی نسبت به قالب‌های رسمی قدرت، تبعیض و نابرابری‌ها دارد (Stones, 2000: 329). اولین آثار بورديو در دهه پنجاه در الجزایر با چند پژوهش تجربی و کار میدانی آغاز شد. کتاب «جامعه‌شناسی الجزایری» در زمینه جامعه و اقشار اجتماعی الجزایر بود. او در این تألیف به افشارگری چهره استعماری فرانسه در تیره‌بختی و فقر مردم این سرزمین پرداخت. کتاب‌های «کار و کارگران در الجزایر» (۱۹۶۰)، «الجزایریان»^۱ (۱۹۶۱) و «ریشه‌زدایی؛ بحران کشاورزی سنتی در الجزایر»^۲ (۱۹۶۴) از تألیفات او در اوایل دهه ۱۹۶۰ است. او در سال ۱۹۶۴ کتاب «دانشجویان و مطالعات آن‌ها» و «وارثان؛ دانشجویان و فرهنگ»^۳ را منتشر کرد. این کتاب بر نظام آموزشی مدارس و تأثیری که از حوزه سیاست پذیرفته بودند، تأکید داشت. بورديو کتاب «عکاسی؛ یک هنر میانه‌رو»^۴ را در سال ۱۹۶۵ نوشت و در دهه ۱۹۷۰ آثاری مثل «بازتولید؛ آموزش و پرورش، جامعه و فرهنگ»^۵ (۱۹۷۰)، «طرح یک نظریه در باب کنش»^۶ (۱۹۷۲) و «تمایز؛ نقد اجتماعی قضاوت سلیقه‌ای»^۷ (۱۹۷۹) را تألیف کرد. کتاب معروف تمایز، حاصل انجام پیمایش و پژوهش‌های این محقق بین سال‌های ۱۹۶۳ تا ۱۹۶۸ در باب تمایزات طبقاتی در فرانسه است. او در فصل سوم این کتاب ورزش را به عنوان تمرکز اصلی تحلیل جامعه‌شناسی تلقی و از اهمیت جامعه‌شناسی ورزش بحث نمود و از بررسی‌های نظری و تجربی در زمینه اهمیت اجتماعی و فرهنگی ورزش، هنر و رسانه سخن گفت (Bourdieu, 1984: 183).

او در دهه هشتاد کتاب‌های «پرسش‌های جامعه‌شناسی»^۸ (۱۹۸۰)، «منطق کنش»^۹ (۱۹۸۰)، «درک عملی» (۱۹۸۰)، «انسان‌ها و ماشین‌ها»^{۱۰} (۱۹۸۱)، «مسائل جامعه‌شناسی»^{۱۱} (۱۹۸۱)، «درسی درباره درس» (۱۹۸۲)، «نظریه»

1 The Algerians

2 Le Dercinement ; la crise de l agriculture Huwe Traditional en Algiers

3 The Inheritor s ; Educations and culture

4 Photography: A middle brow art

5 Reproduction: Education, society and culture

6 Outline of a theory of practice

7 Distinction, a social critique of judgment of taste

8 Sociology of question

9 The logical of practice

10 Home and machine

11 Question of sociology

کنش» (۱۹۸۴) را نوشت. علاوه بر این تألیفات، بورديو كتاب «انسان دانشگاهی»^۱ (۱۹۸۴) را با موضوع آموز تألیف نمود و در فصل آخر آن نظریه «انقلاب نمادین» را تدوین نمود. دهه هشتاد برای بورديو دهه‌ای پر کار بود. او در این دهه مضاف بر این تألیفات، موفق شد تا کتاب‌های «اشکال سرمایه‌داری» (۱۹۸۶)، «گفته‌ها: چیزهایی که باید گفته شود» (۱۹۸۷)، «جامعه‌شناس و مورخ»^۲ (۱۹۸۸)، «هستی‌شناسی سیاسی مارتین هایدگر»^۳ (۱۹۸۸) را هم تألیف کند. او همچنین در سال ۱۹۸۸ کتابی در حوزه ورزش با عنوان «جامعه‌شناسی ورزش»^۴ را به زیور چاپ مزين کرد. او در آن کتاب، ورزش را امری اجتماعی و واقعیتی ترکیبی قلمداد نمود که از عناصری جدایی‌ناپذیر تشکیل شده، به طوری که نمی‌توان آن را صرفاً در حوزه‌ای علمی تحلیل کرد و یا با یک رویکرد و ابزار سنجید. مفهوم کلیدی بورديو در این زمینه این بود که ورزش نمی‌تواند در انزوا چنانکه هیچ ارتباطی با نهادهای فرهنگی و تأثیرات اجتماعی نداشته باشد، تصور شود (Talebpour and Ghadimi, 2018:200). بورديو همچنین کتاب «اشرافیت دولتی»^۵ (۱۹۸۸) را نوشت. او در این کتاب استدلال خود را درباره بازتولید طبقه اجتماعی از طریق نهاد آموزشی ارائه نمود. این مؤلف پرتلاش کتاب «به سوی یک جامعه‌شناسی بازاندیشانه»^۶ (۱۹۸۹) را در اواخر این دهه نوشت.

بورديو در دهه ۱۹۹۰ با تدوین کتاب‌های «منطق کنش»^۷ (۱۹۹۰)، «قواعد هنر»^۸ (۱۹۹۲)، «پاسخ‌ها؛ برای یک انسان شناسی بازاندیشانه» (۱۹۹۲)، «مبادله آزاد» (۱۹۹۳)، «فقر جامعه»^۹ (۱۹۹۳)، «سیه‌روزی جهان»^{۱۰} (۱۹۹۳)، «دلیل کنش» (۱۹۹۴)^{۱۱}، «عقل عملی»^{۱۲} (۱۹۹۴)، «گفتگوی آزاد» (۱۹۹۴)، «درباره تلویزیون؛ سلطه ژورنالیسم»^{۱۳} (۱۹۹۶)، «مصارف اجتماعی علم» (۱۹۹۷)، «اندیشه‌های پاسکالی»^{۱۴} (۱۹۹۷)، «سلطه مذکر»^{۱۵} (۱۹۹۰)، «عمل مقاومت» (۱۹۹۹) بر رنگ و بوی انتقادات خود افزود و در صحنه‌های سیاسی فرانسه و اروپا فعالتر شد و منتقد سرسخت سیاست‌های دولت فرانسه به‌ویژه نئولیبرالیسم شد. در سال ۱۹۹۹ کتاب «دعوت برای یک چپ در چپ» را نوشت و با انتشار کتاب «بر علیه آتش؛ کمک به مقاومت در برابر تاخت و تازهای لیبرالیسم» (۱۹۹۸) مجموعه‌ای جدید در باب جهانی شدن و جنبش بیکاران ارائه نمود (Bon Weitz, 2011:58). از کتاب‌های بورديو در دهه آخر عمر پرکارش می‌توان به «ضد آتش ۱ و ۲»^{۱۶}، «سخنانی به نفع مقاومت در برابر هجوم نیولیبرالیسم‌ها» (۲۰۰۰)، «ساختارهای اجتماعی اقتصاد»^{۱۷} (۲۰۰۰)، «سخنانی در میدان سیاسی» (۲۰۰۰)، «زبان و قدرت نمادین»^{۱۸} (۲۰۰۱)، «علم و بازتابندگی علم»^{۱۹} (۲۰۰۱)، «دخالت‌های سیاسی» (۲۰۰۲)، «رقص مجردان؛ بحران جامعه روستایی در بی آر ن»

-
- 1 Homo Academics
  - 2 The sociologist and the historian
  - 3 The political ontology martin Heidegger
  - 4 Sociology of sport
  - 5 The state nobility
  - 6 An Essayes Tavsards a Reflexive Sociology
  - 7 Logical of practice
  - 8 The Rules of art
  - 9 The Poverty of society
  - 10 The weight of world
  - 11 Reason practiques
  - 12 Practical Reason
  - 13 On television and journalism
  - 14 Pascalian Meditations
  - 15 Masculine Domination
  - 16 Contre feux
  - 17 The social structure of Economy
  - 18 Language and symbolic power
  - 19 Science of science and reflexivity

(۲۰۰۲) را نام برد. البته در سال ۲۰۰۳ فیلم مستندی ساخته پیر کارل^۱ دربارهٔ بورديو با عنوان "جامعه‌شناسی یک ورزش رزمی است"^۲، را در پاریس اکران نمود. بورديو در این فیلم جامعه‌شناسی را به مثابهٔ ورزشی رزمی می‌داند که مانند ورزش رزمی نه ابزاری تهاجمی بلکه ابزاری تدافعی به شمار می‌آید. علمی‌روشنگرانه، منتقد و رهایی بخشی که رسالت افشاگری روابط پنهان و هژمونی سلطهٔ نرم در همهٔ ابعاد زندگی اجتماعی را به عهده دارد.

روش‌شناسی پژوهش

آثار و نوشته‌های بورديو در حوزه‌های مختلف جامعه‌شناسی بیش از ۳۰ کتاب و حدود ۴۰۰ مقاله و رساله است. این آثار در زمینه‌های گوناگون به‌ویژه فرهنگ و آموزش و پرورش و در موضوعات تجربی و مطالعات گسترده جامعه‌شناسی فرهنگ در قلمرو هنر، عکاسی، ورزش، موسیقی، تئاتر و پیرامون قدرت نمادین به رشتهٔ تحریر در آمده است. در این مقاله تلاش نموده تا اندیشه‌های این جامعه‌شناس را در حوزهٔ ورزش مورد تحلیل قرار دهد، به طوری که از دیدگاه بورديو، به بررسی پویانگانه سیر تحول و تکوین ورزش پرداخته و ساختار و کارکرد این پدیده‌ها را در ادوار گذشته مورد کاوش‌ایستادگرانه قرار دهد؛ پس از روش تحقیق تاریخی در این مطالعه استفاده شده و به تبع این روش‌های تحقیق از تکنیک کتابخانه و اسناد که ابزاری مناسب در اینگونه روش‌های تحقیق است بهره گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش

"پیربورديو" اول اوت ۱۹۳۰ میلادی در دهکدهٔ کوهستانی دانگن^۳ در منطقه بی آرن^۴ در خانواده‌ای روستایی چشم به جهان گشود. دبستان را در روستای محل تولدش گذراند و در سال ۱۹۴۱ برای ادامه تحصیل به شهر پوه^۵ مهاجرت کرد (Bourdieu, 2008:9). در سال ۱۹۴۷ در امتحانات ورودی مدرسه لویی کبیر^۶ پذیرفته شد و به پاریس رفت. او علاوه بر تحصیلات به ورزش راگبی هم علاقمند بود و بازیکن پست میانی تیم راگبی پاریس بود. در سال ۱۹۵۱ در مدرسهٔ عالی اکول نرمال سوپریور^۷ در رشتهٔ فلسفه ثبت نام کرد و موفق به کسب مدرک فوق دکتری^۸ از این دانشسرای عالی شد (Elliott and Turner, 2014:557)، اما با وجود اخذ یک درجهٔ دانشگاهی، از نوشتن پایان‌نامهٔ تحصیلی خودداری کرد؛ زیرا به ماهیت خشک و بی‌محتوی آموزشی این دانشسرا انتقاد داشت (Retzer, 2006:718). بورديو در سال ۱۹۵۵ برای گذراندن دورهٔ سربازی به ارتش در الجزایر که در آن زمان مستعمرهٔ فرانسه بود، رفت و برای حضور در این جنگ نابرابر و تجربهٔ زیسته بین مردم ستم دیده الجزایر در سال ۱۹۵۸ کتاب "جامعه‌شناسی الجزایر"^۹ را دربارهٔ وضعیت اسفناک این کشور و آینده تیره و تار آن به رشته تحریر درآورد (Jenkins, 2006:10). او در بین سال‌های ۱۹۶۲-۱۹۵۵ در الجزایر بود و تحقیقاتی را انجام داد و در این ایام در دانشکدهٔ ادبیات دانشگاه شهر الجزیره^{۱۰} تدریس کرد و نخستین پژوهش‌های مردم‌شناختی خود را بین بادیه‌نشینان قبیلهٔ کابیلیا^{۱۱} انجام داد (Bourdieu, 2022:7). او پس از هفت سال

1 Pierre carless

2 La sociology est un sport de combat

3 Denguin

4 Bearn

5 Pau

6 Louis Le Grand

7 Ecole Normal Super ieure (ENSI)

8 Agregation

9 Sociology of Algeria (1958)

10 Algerie

11 Kabylia

از الجزایر به پاریس بازگشت و به عنوان دستیار در دانشگاه پاریس مشغول شد. بورديو، در سال ۱۹۶۲ به دانشگاه سوربن^۱ و سپس در دانشگاه لیل^۲ به تدریس فلسفه پرداخت و همزمان در کلاس‌های درس لویی اشتروس در کلژ دو فرانس^۳ شرکت کرد (Retzer, 2006: 718). او در سال ۱۹۸۱ درس افتتاحیه خود را در کالج دو فرانس با سخنرانی با عنوان "درسی درباره درس" ارائه نمود و به این کالج معتبر راه یافت. این استاد جامعه‌شناسی، با تألیف آثاری از جمله "تمایز؛ نقد اجتماعی قضاوت سلیقه‌ای"^۴ (۱۹۷۹) و کتاب "منطق کنش"^۵ موقعیت خود را در این کالج تحکیم بخشید و پس از بازنشسته شدن ریمون آرون^۶، جانشین او و صاحب کرسی معتبر جامعه‌شناسی شد (Bouedieu, 2019: 10). او در دهه ۱۹۹۰ برای پژوهش‌هایی در حوزه‌های جامعه‌شناسی ورزش، آموزش و پرورش، سیاسی و معرفت و همچنین تألیف مجموعه آثار ارزشمندی که علم جامعه‌شناسی فرانسه را غنا بخشیده بود، جوایز متعددی را دریافت کرد. علاوه بر آن، او در این ایام به پژوهش‌ها و مطالعات جامعه‌شناختی درباره کالاهای نمادین از جمله علم، مذهب، هنر، ورزش، ادبیات و نقاشی هم پرداخت و به بررسی رویدادهای سیاسی، به شکل‌های تازه نابرابری اجتماعی روی آورد. بورديو، در سال ۲۰۰۱ از کالج فرانسه بازنشسته شد و به دلیل ابتلا به بیماری سرطان در عصر روز ۲۳ ژانویه ۲۰۰۲ در یکی از بیمارستان‌های پاریس دچار مرگ زودرس شد و چشم از جهان فرو بست.

تبارشناسی اندیشه‌های ورزشی بورديو

کاربست نظریه‌های بورديو به‌ویژه در حوزه جامعه‌شناسی ورزش، تلفیقی از نظریه‌های کارل مارکس^۷، ماکس وبر^۸، اشتروس^۹، مارسل موس، نوربرت الیاس و دانینگ است. او با آموزه‌های پدیدارشناسی مطالعات خود را آغاز و سپس با مقولات فلسفی علم و یافته‌های تجربی آن‌ها را در هم آمیخت. از منظر این متفکر فرانسوی، دوگانه انگاری و رویکرد ساختار محور و کنشگر محور، بیش از هر چیز دیگر موجب ایجاد شکاف میان اندیشمندان اجتماعی شده است (Seidman, 2007: 196). بر همین اساس، او در پی تدوین الگوی نظری تلفیقی است. چارچوبی که ذهنیت‌گرایی و عینیت‌گرایی را به هم نزدیک کرده و دو سطح خرد و کلان را با یکدیگر آشتی دهد (Abolhassan tanhai, 2015: 83). بورديو مانند مارکس اعتقاد به تشکیل جامعه طبقاتی داشت هر چند او از دوران دانشجویی به برخی از زیاده‌روی‌های مارکسیست‌ها اعتراض داشت و بعدها ایده‌های مارکسیسم ساختاری به‌ویژه لویی آلتوسر^{۱۰} را مردود اعلام نمود (Retzer and Goudman, 2014: 58).

از سوی دیگر، در تبارشناسی اندیشه‌های بورديو باید به دیدگاه‌های وبر هم اشاره کرد. او با الهام از این جامعه‌شناس معتقد بود که باید به بازتاب‌هایی توجه نمود که افراد برای معنادار کردن واقعیت‌های اجتماعی تدوین می‌کنند. او از ساختارگرایی هم تأثیرات شگرفی پذیرفت و رویکرد نوینی را در جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی پایه‌گذاری کرد که آن را

1 Sorbonne

2 Lille

3 College de france

4 Distinction: a social critique of judgment of taste (1979)

5 The logic of practice

6 Raymon Aron

7 Karl marx

8 Max weber

9 Strauss

10 Louis Althusser

ساختارگرایی تکوینی^۱ یا ساختارمند گرایی^۲ نام نهاد. مراد بورديو از تدوين و ارائه این نظریه، نه ارائه یک الگو عام بود، بلکه غلبه بر ثنویت و دوگانه انگاری ساختار و عاملیت از طریق نوعی نظریه ساختاری بوده است. او بر آن بود که جامعه‌شناسان باید بتوانند زمینه‌های اجتماعی کنش‌های فردی را در محیط ساختاری تحلیل کنند (Seidman, 2006: 196). مضاف بر اینکه بورديو از دیدگاه‌های مارسل موس به‌ویژه نظریه «فنون بدن» هم الهام گرفت؛ به طوری که آن‌ها به ارتباط میان حرکات بدن با نظام اجتماعی اعتقاد داشتند و بر آن بودند که فعالیت‌های بدن صرفاً طبیعی و زیست‌شناختی نیست، بلکه جنبه فرهنگی و تربیتی دارد و در پیوند با طبقات و بستر اجتماعی و فرهنگی پیرامونش شکل می‌گیرد. آن‌ها بدن را محصول جامعه‌ای که در آن رشد کرده می‌دانستند (Javanmard, 2022/2: 349).

بورديو در تحلیل‌های حوزه ورزش از اندیشه‌های الیاس و دانینگ هم وام گرفت. این دو صاحب‌نظر کلاسیک به تبارشناسی و بررسی سیر تحول ورزش مدرن در ادوار گذشته به‌ویژه قرون وسطی پرداخته و آن را مولود بازی‌هایی تلقی نموده که ماهیت آن در گذر زمان دچار دگرگونی شده و از ورزش‌ها و بازی‌های سنتی و خشونت بار به ورزش‌های مدرن قاعده‌مند و صلح‌آمیز تبدیل شد. آن‌ها، ورزش مدرن را ابزاری ممتاز در فرآیند متمدن شدن و گسترش تمدن در اروپا می‌دانست و کارکردهای متنوع دیگری از جمله، تعدیل خشونت، تنظیم احساسات و هیجانات، خویش‌داری، خودکنترلی، تسهیل در روابط اجتماعی، فرآیند تربیتی و اجتماعی شدن برای ورزش متصور بودند (Elias and Dunning, 1986: 57).

ورزش رزمی جامعه‌شناسی

"جامعه‌شناسی، ورزشی رزمی است" نام فیلم مستندی است که توسط پیر کارل^۳ در سال ۲۰۰۱ تقریباً یک سال قبل از مرگ بورديو با حمایت‌های روزنامه گاردین ساخته و در سال ۲۰۰۳ در دو سالن در پاریس به نمایش درآمد. محور اصلی این فیلم نه صرفاً ورزش رزمی و پرداختن به طور مستقیم به حوزه جامعه‌شناسی ورزش، بلکه بورديو از پدیده ورزش به عنوان شاهد مثال استفاده نموده تا بهتر بتواند اهداف و کارکردها علم جامعه‌شناسی و رسالت آن را تشریح نماید و به قول دورکیم رسالت پیامبرگونه و روشنفکرانه این علم را تبیین کند. از منظر وی، علم جامعه‌شناسی مانند ورزش رزمی ابزار دفاع از خود است. به اعتقاد او، مهم‌ترین آرمان جامعه‌شناسی این است که بتواند ابزاری برای مشاهده و افشای سلطه و خشونت نمادین را فراهم سازد (Grenfell, 2010: 271). بورديو ورزش را به صورت عام و ورزش رزمی را به طور خاص ابزاری تدافعی نه تهاجمی می‌داند که نگرش هوشمندانه‌ای به انسان می‌بخشد. به اعتقاد وی، جامعه‌شناسی همانند ورزش رزمی، آگاهی‌بخش و بصیرت‌افزا است، تا افراد در جامعه و محیط کار به تعبیر مارکس از خود بیگانه نشده و تحت سلطه قدرت نمادین حاکمه قرار نگیرند. این کارگردان فرانسوی، در این فیلم تلاش کرد تا فرصتی را برای بورديو در بیان ایده‌ها و اندیشه‌هایش فراهم آورد. البته این فیلم بینندگان را هم با مبارزات تقریباً روزمره‌ای که بورديو برای پیشبرد نظریات خود و مقابله با نظام حاکم انجام می‌داد، آشنا می‌ساخت (Bouedieu, 2009: 126). در هر حال، به نظر می‌رسد که تمثیل عنوان فیلم "جامعه‌شناسی یک ورزش رزمی است" بسیار مناسب‌گزینه‌شده است؛ زیرا جامعه‌شناسی در حقیقت همانند یک ورزش رزمی به انسان‌ها امکان می‌دهد تا با مقولات استعماری و خشونت نمادین آشنا شده و با آن‌ها مبارزه کنند؛ خشونت‌تی که نامحسوس و ناشناخته است و نوعی سلطه نرم محسوب

1 Structuralism genetique
2 Constructiviste
3 pierre carless

می‌شود و آهسته و ملایم با اثربخشی بسیاری اعمال می‌گردد (Grenfell, 2010: 273)؛ بنابراین، این فیلم گویای رویکرد بورديو به جامعه‌شناسی است و از این علم به عنوان ابزاری در تشریح جنبش‌های اعتراضی، رسانه‌ای و روشنفکری یاد می‌کند. البته این فیلم به ارتقاء درک مسائل اجتماعی کمک نموده و سطح آگاهی و شناخت انسان‌ها را افزایش می‌دهد. به نظر پیر کارل، جامعه‌شناسی علمی انتقادی است که باید در فرانسه تقویت و گسترش یابد، تا بدین وسیله مردم با مصادیق سلطهٔ نرم و خشونت نمادین آشنا شده و با آن مبارزه کنند.

چگونه می‌توان ورزشکار بود؟

مقالهٔ "چگونه می‌توان ورزشکار بود؟"^۱ اولین بار در مارس سال ۱۹۷۸ توسط بورديو به صورت سخنرانی در انستیتو ملی ورزش و تربیت بدنی پاریس^۲ در مراسم افتتاحیهٔ کنگرهٔ بین‌المللی انجمن تاریخ تربیت بدنی و ورزش^۳ ایراد شد. او در این نطق که بعدها در سال ۱۹۸۰ در قالب مقاله منتشر شد، خود را نه یک ورزشکار حرفه‌ای، بلکه یک ورزشکار آماتور که از زمان دانش‌آموزی با ورزش آشنا بوده، معرفی می‌کند. به طوری که او در دوران جوانی به عضویت تیم راگبی پاریس درآمده و در پست میانی این تیم بازی می‌کرده و پس از آن تا پایان عمر به ورزش شنا و تنیس پرداخته است. بورديو در این نوشتار از ورزش به عنوان یک پدیدهٔ اجتماعی یاد می‌کند، که نمی‌توان آن را در انزوا چنانکه هیچ ارتباطی با نهادهای فرهنگی و اجتماعی ندارد، تحلیل کرد (Talebpoue and Ghadimi, 2018: 200). در واقع، او این رویکرد را از مردم‌شناس فرانسوی و خلف خود "مارسل موس" به وام گرفت؛ زیرا موس معتقد بود، وقایع اجتماعی از جمله ورزش نمی‌توانند تک‌بعدی باشند، بلکه اموری پیچیده و تامند. به اعتقاد او پدیده‌ها زمانی معنا دارند که به عنوان واقعیت‌های انضمامی و پیوستی در ارتباط با سایر واقعیت‌های اجتماعی بررسی شوند. به نظر او، تمام پدیده‌های اجتماعی از جمله بازی و ورزش ابعاد گوناگونی داشته که با دیگر پدیده‌ها در ارتباطند. او بر این اساس، انگاره "واقعیت اجتماعی تام"^۴ را مطرح کرد. به اعتقاد او بازی‌ها و ورزش‌ها واقعیتی چندوجهی با ابعاد متعدد اجتماعی، فرهنگی، روانی، حقوقی، اقتصادی، سیاسی و اسطوره‌ای است که از اصل "واقعیت اجتماعی تام" پیروی می‌کند (Javanmard, 2022/2: 349).

بورديو در تبارشناسی ورزش از تحقیقات "الیاس" و "دانینگ" الهام می‌گیرد. این دو صاحب نظر حوزهٔ ورزش، بر بعد فرهنگی و تغییرپذیری تاریخی "ورزش" تأکید داشتند؛ به طوری که آن‌ها ورزش را مولود بازی‌ها می‌دانستند که با جدا شدن از بازی‌های سنتی و خشن به عنوان یک بازی جدی و قانونمند مطرح شد و در طول تاریخ ماهیت متفاوتی پیدا کردند و نهایتاً به ورزش تبدیل شدند (Elias and Dunning, 1986: 57). الیاس، ورزش را یک بازی با دستمایهٔ فعالیت‌های عقلانی، قاعده‌مند می‌دانست و معتقد بود که ورزش زمانی پا به عرصهٔ زندگی اجتماعی گذاشت که تا حدود زیادی پدیده‌هایی مثل خشونت، پرخاشگری و ویرانگری تحت کنترل انسان درآمد. از این روی، او ورزش را محمل مناسبی برای تعدیل خشونت‌های فیزیکی قلمداد نمود؛ به همین رو "الیاس" معتقد بود که ورزش پدیده‌ای ضد خشونت و پرخاشگری است، که می‌تواند جایگزین مناسبی برای هیجانانگیز و خلق و خوی ویرانگر و سرکوب‌کننده باشد (Javanmard, 2022/1: 74). علاوه بر این، بورديو ورزش را مانند الیاس و دانینگ پدیده‌ای تصور می‌کند که در طول ادوار گذشته دچار دگردیسی کارکردی شده، به گونه‌ای که از طبقهٔ پایین و کارگر جامعه به مدارس بورژوازی کشیده

1 Comment Peut on etre sportif?

2 INSEP

3 HISPA

4 Total social reality

شد و سپس ضمن تغییر و تحول کارکرد آیینی و سنتی و همچنین بن‌مایه‌های مردمی و عوامانه به مدارس نخبگان بورژوازی اشاعه پیدا کرد و بعد از آنکه در این مدارس کارکردهای سنتی و عامیانه آن دچار دگرگونی شد، مجدداً به سطح جامعه و توده مردم بازگشت. به اعتقاد وی، اشاعه ورزش از مدارس نخبگان به توده مردم، لزوماً همراه با تغییر کارکردهایی بوده که این دگرگونی‌ها در سطح ورزشکاران و در راستای دگرگونی در انتظارات و مطالبات جماعتی از مردم بوده است (Bouedieu, 2021/1:223). در این راستا، بورديو از منظر جامعه‌شناسی سئوالاتی را مطرح می‌کند. پرسش‌هایی پیرامون کنشگران و کنش‌های ورزشی، مصارف و تولیدات ورزشی، ورزش مدرن و سیر تحول تاریخی و شرایط اجتماعی آن و چگونگی به وجود آمدن گروه‌های تخصصی ورزش که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: ارتباط و همبستگی بین کنش‌های ورزشی و متغیرهایی مثل سن، جنس، سطح تحصیلات، شغل و توزیع آنها چگونه است؟ معیارهای گزینش نوع کنش‌ها و مصارف ورزشی در نزد ورزشکاران کدام است؟ علائق و سلائق مردم برای گزینش رشته‌های ورزشی (چه برای انجام آن و چه برای تماشای آن) چگونه به وجود می‌آید؟

بورديو برای ورود به این مسائل و ارائه پاسخ مناسب به این پرسش‌ها به خاستگاه تاریخی و موقعیت‌های اجتماعی ایجاد ورزش مدرن می‌پردازد و سئوالی در این زمینه نیز طرح می‌نماید: از جمله اینکه ورزش مدرن چیست؟ شرایط تاریخی و اجتماعی مفهوم جامعه‌شناختی این نوع از ورزش‌ها چگونه است؟ مهم‌ترین عنصر در میدان ورزش کدام است؟ در واقع، او به دنبال این است تا دریابد که چه شرایط اجتماعی در ایجاد و تاسیس نظام‌ها، کنشگران و مصارف ورزش‌های مدرن تأثیر داشته است؟ همچنین گروه‌های متخصص ورزشی چگونه به وجود آمده و چگونه به صورت مستقیم و غیر مستقیم از طریق ورزش امرار معاش می‌کنند؟ مضاف بر این، نظام نهادها و کنشگران ورزشی به عنوان یک میدان چگونه عمل نموده و چه موقع این نظام کار خود را به صورت میدان رقابت آغاز می‌نماید؟

ورزش مدرن

بورديو در مقاله «چگونه می‌توان ورزشکار بود؟» به تشریح بنیادهای تاریخی و بن‌مایه‌های اجتماعی ورزش مدرن پرداخته و آنگاه به تحلیل کارکردهای تربیتی، پرورشی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی این پدیده روی آورده است. او تاریخ ورزش را تاریخی نسبتاً مستقل می‌داند که حتی زمانی که تحت الشعاع رویدادهای مهم تاریخی، اقتصادی و فرهنگی قرار گرفته، دارای آهنگ خاص و قوانین تکامل منحصر به فرد بوده است (Bouedieu, 2021/1:209). بورديو در این زمینه هم چند سؤال را مطرح می‌کند که: چه عواملی در تبدیل میدان بازی به میدان ورزش نقش داشته است؟ آیا ظهور ورزش مدرن با گسست کارکردی همراه بوده است؟ آیا بین ورزش‌های مدرن و بازی‌های سنتی و ورزش‌های سلف خود هیچ تشابهی وجود دارد؟

بورديو در مقام پاسخ به این پرسش‌ها، با توجه به دیدگاه الیاس معتقد بود، گذار از بازی به ورزش به معنای واقعی کلمه در مدارس ویژه نخبگان جامعه بورژوا اروپا صورت گرفته است؛ یعنی در دبیرستان‌های خصوصی که در آن‌ها فرزندان خانواده بورژوا، تعدادی از بازی‌های عوامانه را گرفته و معنای کارکردی آن‌ها را تغییر داده، به طوری که رابطه تمرینات بدنی نخبگان با مناسبت‌های اجتماعی قطع شده و آن‌ها کارکردهای اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه مذهبی و سنتی خود را که بین توده مردم طرفدار داشته، را از دست داده و این بازی‌ها و تمرینات به مدارس کشیده شدند، تا با این تمرینات ساعات بیکاری و گذران اوقات فراغت دانش‌آموزان بورژوا را پر کرده و کارکردهای آن به امور تربیتی و آموزشی تبدیل شوند (Bouedieu, 2021/1:211-212). این جامعه‌شناس فرانسوی با وام گرفتن از دیدگاه‌های الیاس، معتقد بود که ورزش مدرن ابزار مناسب و کم‌هزینه‌ای در مراقبت از دانش‌آموزان بوده و می‌تواند بهترین ابزار نظارت بر

آن‌ها باشد. ابزاری اقتصادی با کمترین هزینه که دانش‌آموزان را مشغول نگه داشته و مراقبت از آن‌ها را آسان و ارزان می‌نمود. ابزاری برای نظارت و تخلیه خشونت و تعدیل پرخاشگری آن‌ها، هرچند که بورديو معتقد است ورزش خشونت جسمانی و فیزیکی را به خشونت نمادین تبدیل می‌کند.

به باور بورديو، کارکردها و مزایای ورزش مدرن امروزی باعث شده که این پدیده به تدریج تبدیل به یک کیش و آیین شده و پیروان زیاد و سرسختی پیدا کند؛ به طوری که، علاوه بر نهادهای ورزشی، انجمن‌ها و سازمان‌های خصوصی و دولتی مثل کارخانه‌ها، سندیکاها و احزاب سیاسی هم به ورزش روی خوش نشان داده و با آغوش باز پذیرای آن بوده و به آن بپردازند و در مقابل از مزایا و کارکردهای مطلوب آن بهره‌مند شوند (Fokuhi, 2006: 50-51). بورديو در مقاله « چگونه می‌توان ورزشکار بود؟ » علاوه به پرداختن به ابعاد گوناگون پیامدهای مثبت ورزش، به فلسفه و کارکردهای سیاسی ورزش هم پرداخته است. به گمان وی، ایجاد میدان ورزش همراه با تدوین فلسفه سیاسی ورزشی بوده است. او سیاست ورزشی را بخشی از ورزش مدرن تصور می‌کند و به تحلیل این پدیده با حوزه قدرت پرداخته است. از نظر او، ورزش مدرن عمدتاً با واقعیت‌های اجتماع مرتبط است و شامل یک دسته روابط عینی و تاریخی بین موقعیت‌ها و اشکال مختلف قدرت است (Ghadimi, 2014: 84). به گمان بورديو، ورزش میدانی برای رقابت بر سر قدرت است. ابزاری در دست طبقه حاکم به عنوان بسیج و فتح نمادین سیاسی توده‌ها به‌ویژه جوانان است؛ وسیله‌ای برای رقابت برای سلطه و سلطه‌گری حکومت‌ها، سازوکاری که قدرت تجمع جمعیتی زیادی داشته و توده مردم را با فراخوان عمومی بسیج می‌نماید. او عرصه و میدان ورزش را به ظاهر غیرسیاسی می‌داند که دائماً سیاست و سیاسیون در آن حضور فعال و پرشور داشته و قدرت سیاسی در آن در کوتاه‌مدت بازتولید می‌شود (Bouedieu, 2016: 232).

در چشم‌انداز بورديو، ورزش مشوقی برای میهن‌پرستی افراطی به شمار می‌رود. بر همین مبنا، رویدادها و رقابت‌های ورزشی به تدریج به یکی از شاخص‌های قدرت سیاسی نسبی کشورها در مجامع بین‌المللی تبدیل شده است. از سوی دیگر، ورزش در حال تبدیل شدن به یکی از ساختارهای ژرف وجدان جمعی است که سرنوشت‌سازترین تأثیرات سیاسی خود را بر جای می‌گذارد. به طوری که حوزه ورزش شیوه بسیار اقتصادی برای بسیج توده‌ها، سرگرم ساختن و کنترل نوجوانان و ابزار و موضوع مبارزه میان کلیه نهادهایی برای بسیج و جذب سیاسی توده‌های سازمان یافته است؛ نهادهایی مانند احزاب، سندیکاها و کلیساها که هم‌زمان در جذب نمادین جوانان با یکدیگر در رقابت و کشمکشند. این کارفرمایان که در پی مهار واقعی و کامل جمعیت‌های کارگری با ابزار ورزشند، خیلی زود برای آن‌ها علاوه بر احداث بیمارستان، تأسیسات رفاهی و مدرسه اقدام به ساخت ورزشگاه و امکانات ورزشی نمودند، تا بدین وسیله از مزایا و پیامدهای مطلوب ورزش بهره‌مند شوند (Bouedieu 2021/1: 223)؛ زیرا به اعتقاد او نمایش ورزشی به نحوی روشنتر، شکل کالای انبوه را پیدا خواهد کرد و سازماندهی نمایش‌های ورزشی بیشتری به عنوان شاخه‌ای از وضعیت نمایش مطرح شده‌اند. از منظر بورديو، ورزش با مقبولیت خود مانند قانون می‌تواند مشروعیت را به همراه داشته و نهایتاً ایجاد قدرت کند؛ به این ترتیب که گروه‌هایی که در ورزش مشروعیت پیدا می‌کنند که در میدان ورزش صاحب قدرت زیادتری باشند.

نظریه میدان ورزش

در دستگاه نظری بورديو، اولین کلمه‌ای که او برای ورود به قلمرو ورزش استفاده می‌کند "میدان" است. از چشم‌انداز این اندیشمند، جامعه مجموعه‌ای صرف از افراد یا واحدهای ارگانیک محض نیست، بلکه عرصه و میدان اجتماعی است

که از سپهرهای مختلف و نسبتاً مستقلی نظیر اقتصاد، سیاست، حقوق و دین تشکیل شده است و میدان‌هایی نظیر دانشگاه، اقتصاد، ورزش و هنر را به وجود می‌آورد (Mohammadi Asl, 2015:249). از منظر این جامعه‌شناس، میدان مانند یک بازی است، که کنشگران اجتماعی بر اساس انواع طبیعت ثانویه یا عادت‌واره^۱ در این بازی جای گرفته و انواع سرمایه و توانایی‌های مورد نیاز در بازی را به وجود می‌آورند (De France, 2006:51). بوردیو با تأکید بر نظریه بازی نوربرت الیاس ابراز می‌دارد که حتی پادشاه مستبد و دیکتاتور هم برای کسب عنوان و بهره‌مندی از قدرت باید در این میدان بازی حضور یافته و در این عرصه مشارکت داشته باشد (Giulianalti, 2012:236). مارسل موس هم در این زمینه معتقد است، ورزش مجموعه‌ای از رفتارهای نمادین و وابسته به موقعیتی است که هر فرد در سلسله‌مراتب اجتماعی احراز نموده و به عنوان رفتار اجتماعی و فرهنگی یک "عادت‌واره" به شمار می‌رود. بنابراین "مارسل موس" بر آن است که عادت‌واره وابستگی فعالیت‌های بدن را به یک فرهنگ قومی خاص نشان می‌دهد و آن را گذار انسان از من فردی به من اجتماعی بر می‌شمرد؛ فرآیندی که در آن آدمی‌بایدها و نبایدها را فرا می‌گیرد و می‌تواند با جامعه هم‌نوا و سازگار شود (Javanmard, 2022/2:355).

از سوی دیگر، بوردیو ورزش را میدانی که در بین سایر میدان‌ها عمومی‌تر و عام‌تر است، می‌داند. او این میدان را از آسان‌ترین و پر رفت و آمدترین عرصه‌ها دانسته و معتقد است که در این میدان همه گروه‌های اجتماعی می‌توانند مشارکت کنند و با کمترین امکانات و ساده‌ترین ابزار مثل یک توپ پلاستیکی طیف وسیعی از کنشگران را به خود جذب نماید. به اعتقاد او، ورزش افراد را برای ورود به میدان برای رقابت آماده می‌کند (Bouedieu, 2016:231)؛ از همین رو انسان عصر حاضر در میدان ورزش زندگی می‌کند. او معتقد است، میدان ورزش بیش از هر میدان و عرصه دیگری، محل ستیز نیروها و کنشگران اجتماعی است. به گمان او، قلمرو ورزش تنها میدانی است که تمامی گروه‌های اجتماعی با همان چارچوب تبعیض آمیز در قلمرو عموم می‌توانند در تولید و مصرف آن مشارکت کنند. او این میدان را یکی از ابزارهای مهم تبلیغ و تجارت می‌داند. بوردیو میدان ورزش را به مثابه رونوشتی از قلمرو عمومی تجربی در ابعاد کوچکتر می‌داند (Giulianalti, 2012:236). در این راستا، بوردیو مهم‌ترین عنصر در میدان ورزش را بدن تصور می‌کند. او بدن را به عنوان عنصری اجتماعی در عرصه رقابت طبقات اجتماعی در میدان ورزش پنداشته و در بحث میدان ورزش، جنبه نمادین طبقاتی اجتماعی بدن را تحلیل می‌کند.

نظریه جامعه‌شناختی بدن

در اواخر دهه ۱۹۶۰ علم اجتماعی شاهد گفتمان جدیدی نسبت به بدن بود. رویکردهای نوینی که بدن به شکل برجسته‌ای به پرمسماهای این علم وارد شد و نظر جامعه‌شناسانی مثل الیاس، بودریار^۲، فوکو^۳، گافمن^۴، داگلاس^۵، هال^۶ و بوردیو را به خود جلب کرد و کانون توجه مطالعات جامعه‌شناختی قرار گرفت (Breton, 2021:19). در محفل اصحاب علوم اجتماعی، سخن از ارتباط متقابل بین بدن و فرآیند اجتماعی شدن و تکنیک‌های عمل جسمانی به میان آمد. به گمان این اندیشمندان، ورزش بهترین موضوع حوزه جامعه‌شناسی برای بررسی و تحلیل بدن است؛ زیرا بدن از اساسی‌ترین مؤلفه‌های میدان ورزش به شمار می‌آید. بوردیو، بدن را به دلیل اینکه از قابلیت کارکردی، هنجاری، ارزشی و نمادین برخوردار است، مهم‌ترین عنصر

1 Habits

2 Baudrillard

3 Foucault

4 Goffman

5 Douglas

6 Hall

در میدان ورزش قلمداد نمود (Bourdieu, 2021/1:225) و معتقد است که بدن به عنوان عنصری اجتماعی عرصه رقابت طبقات اجتماعی در این میدان است. به گمان وی، رابطه هرکس با بدنش ناشی از منش طبقاتی و جایگاه اجتماعی اوست؛ به طوری که، فهم و درک هر انسانی از بدنش بستگی به طبقه‌ای دارد که در آن قرار دارد (Breton, 2021:121). این جامعه‌شناس حوزه ورزش در بحث میدان ورزش، جنبه نمادین طبقات اجتماعی بدن را نشان می‌دهد. او رابطه ابزاری با بدن که طبقات کارگری در همه کنش‌هایشان بروز می‌دهند را حول محور بدن می‌داند.

در واقع، نظریه جامعه‌شناسی بدن بوردیو از این قابلیت برخوردار است که به قلمرو اگزستانسیالیستی اجتماعی بدن گام برداشته و تفسیری طبقاتی از بدن ارائه می‌نماید؛ به طوری که در طبقات ممتاز و بورژوا جامعه این بینش وجود دارد که به بدن به مثابه یک غایت فی نفسه امر اجتماعی نگاه می‌کنند (Bourdieu, 1980:92). بوردیو معتقد است، بخش وسیعی از کشمکش‌ها بر سر تصرف جایگاه، حق تعریف‌کنندگان ورزش و مشروعیت در قلمرو روزمره صورت می‌پذیرد و چالش‌های این حوزه همواره بر سر تعریف مشروع و استفاده مشروع از بدن است. هر چند که کشاکش آرا بر سر تعریف بدن مشروع و استفاده از بدن همواره بین اندیشمندان این حوزه وجود داشته است (Bourdieu, 2016: 233).

ورزش و طبقه اجتماعی

در قاموس بوردیو، مفهوم طبقه برگرفته از دیدگاهی ترکیبی از اندیشه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک از جمله وبر، مارکس و ساخت‌گرایان فرانسوی است. بوردیو در فصل سوم کتاب تمایز بحث مفصلی در مورد طبقه و ورزش مطرح کرده است. او پرسش‌هایی را در این زمینه طرح نموده، از آن جمله:

معیارها و ملاک‌های انتخاب رشته ورزشی چیست؟

آیا طبقات اجتماعی در انتخاب رشته ورزشی اعم از انجام دادن یا تماشای آن تأثیر دارند؟

در دستگاه نظری بوردیو، ورزش پدیده‌ای اجتماعی است که مانند هر پدیده اجتماعی دیگر ماهیت طبقاتی دارد و با متغیرهای گوناگون در ارتباط است. او این پدیده را در ارتباط تنگاتنگ با طبقه تصور می‌کند و معتقد است، ورزش نمی‌تواند صرفاً تحت عنوان انتخاب فردی مطرح شود و کنشگران در ورزش ممکن است معانی متفاوتی در مورد فعالیت یا تمرینات ورزشی داشته باشند (Bourdieu, 1993:129). او به سنخ‌شناسی رسمی و فراگیر ورزش اعتقاد ندارد؛ زیرا ورزش نمی‌تواند تحت عنوان گزینش فردی محض قرار گیرد. به اعتقاد وی، افراد در انتخاب رشته ورزشی مختار و آزاد مطلق نیستند که هر رشته ورزشی را آگاهانه و یا ناآگاهانه انتخاب کنند، بلکه آزادی آنها محدود به ویژگی‌های طبقاتی آنهاست و افراد صرفاً می‌توانند در چارچوب محدوده طبقاتی خود دست به انتخاب بزنند و رشته ورزشی خاصی را گزینش کنند (Bourdieu, 2021/1:291).

در ادبیات نظری بوردیو، ورزش طبقه‌محور است و با منافع و معیارهای افراد در طبقات اجتماعی ارتباط دارد. به اعتقاد او، پذیرش ورزش کم و بیش با تعلقات طبقاتی مرتبط است و پیوستگی افراد به طبقات، نوع ورزش آنها را مشخص می‌کند. به باور او، انتخاب رشته ورزشی وابسته به نوع طبقه و آگاهی طبقاتی افراد دارد؛ زیرا نوع ورزش تعیین‌کننده تقسیم طبقاتی افراد است و ویژگی‌های طبقاتی افراد در ورزش متجلی می‌گردد؛ بنابر این، بوردیو ورزش را از وجوه تمایز و تفکیک طبقات اجتماعی می‌داند. او ورزش را یکی از شاخص‌های فرهنگی تصور می‌کند که طبقات مختلف جامعه با آن خود را از دیگران متمایز می‌کنند. به اعتقاد این جامعه‌شناس فرانسوی، طبقات بر اساس نوع و

شکل ورزش‌ها مشخص می‌شوند؛ زیرا اشکال ورزش نشانگر مناسبات متمایز به بازتاب و باز تولید تفاوت‌های اجتماعی است (Bourdieu, 1978:197)؛ پس ساختار هر طبقه از طریق ورزش و دیگر فعالیت‌های تفریحی و فرهنگی مشخص می‌شود و تقسیم و تفکیک طبقات از طریق تفاوت‌های اقتصادی، فرهنگی و تربیتی در ورزش تمیز داده می‌شود؛ به طوری که بوردیو معتقد است، طبقه بالا به گلف و چوگان روی آوردند؛ زیرا فرهنگ جسمانی و جهت‌گیری‌های سلامتی و فعالیت‌هایی مانند کوه‌پیمایی، پیاده‌روی و دویدن آهسته^۱ به صورت بخش‌هایی از تفریحات و سرگرمی‌های ثروتمندترین طبقات متوسط و طبقه حاکم در می‌آید، در حالی که افراد در طبقه متوسط به ورزش تنیس و اسکی می‌پردازند (Bourdieu, 2016:241). او بر آن است که انتظار این طبقات از ورزش لاغر شدن، برنزه شدن، عضلانی شدن و خوش هیكلی است؛ زیرا مردمان این طبقه به زیبایی، ظرافت، وقار و زیبایی اندام توجه خاصی دارند. آن‌ها هدفشان از ورزش، سلامتی و تندرستی و خوش‌تیپی است و بدن را به مثابه غایتی ذاتی و فی‌نفسه تصور می‌کنند، به طوری که با بدن خود مثل یک غایت نهایی رفتار می‌کنند. البته زنان این طبقه هم طرفدار نوعی از تمرینات ورزشی اند که نشانگر این طبقه باشد و خوش‌اندامی و خوش استایلی را برای آنان به ارمغان بیاورد؛ به عبارتی، معیار اصلی این طبقه از ورزش بانوان هیكل و اندامی زنانه و خوش‌فرم است (Bourdieu, 2021/1:226-227).

در این وادی، به اعتقاد بوردیو طبقه فرودست و کارگران عادت‌واره‌ای را می‌پروراند که آنان را به سمت رویکردی ابزاری و کارکردگرایانه از بدن خود سوق دهد. افراد این طبقه الگوهای رفتاری خوراکی را ترجیح می‌دهند که گوشتی و اصطلاحاً شکم‌پرکن باشد که تأیید کننده حس مردانگی خاص این طبقه است. آن‌ها بر خلاف طبقه بالا و فرادست جامعه، خوراک ماهی و آبزیان را به دلیل آنکه بیش از حد نرم و زنانه است و به اندازه کافی آدم را سیر نمی‌کند، نمی‌پسندند (Grenfell, 2010: 201)؛ زیرا افراد در این طبقه از بدن خود یک درک ابزاری دارند و ورزش را به عنوان ابزاری در تقویت و تربیت بدنی قوی‌تر به منظور کار کردن و درآمد بیشتر تصور می‌کنند؛ به همین علت طرفدار ورزش‌هایی مثل بوکس، بدنسازی، فوتبال و راگی هستند. البته زنان این طبقه از جامعه هم کمتر فعالیت ورزشی دارند؛ زیرا تمرینات ورزشی منافع اقتصادی اندکی برای آن‌ها دارد و لاغری و خوش‌اندامی در زندگی این زنان چندان تأثیری ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

بوردیو به عنوان یک روشنفکر و جامعه‌شناس منتقد، تلاش‌های زیادی در زمینه اصلاح کارکرد و ساختارهای جامعه نمود. او از دهه ۱۹۸۰ در عرصه سیاست حضور پررنگ‌تری یافت و به جنبش‌های اعتراض چپ پیوست. بوردیو بر آن بود که باید ساختارها و ایستارهایی مسلط را که در سطوح هنر، ادبیات، ورزش، موسیقی و آموزش و پرورش مخفی شده و به صورت پنهانی در قالب سلطه نرم و خشونت نمادین اعمال می‌شوند، شناسایی و افشا کرد؛ زیرا طبقه حاکم سلطه خود را به شکل نرم، پنهان و نمادین از طریق همین پدیده اعمال می‌کند. بر همین اساس، او زمینه را برای ورود جامعه‌شناسان با اشکال جدیدی در فیلم "جامعه‌شناسی یک ورزش رزمی است" فراهم نمود. بوردیو در این فیلم جامعه‌شناسی را به مثابه یک ورزش رزمی و ابزاری تدافعی، نه تهاجمی قلمداد نموده که در مقابل هژمونی سلطه‌رهای بی‌بخشی بوده و نگرشی هوشمندانه و ژرف اندیشانه به کنشگران می‌بخشد تا افراد در جامعه و محیط کار از خود بیگانه نشده و تحت خشونت و سلطه قدرت نمادین حاکم قرار نگیرد. او همچنین در کتاب "جامعه‌شناسی ورزش"^۲ ورزش را یک پدیده اجتماعی و ترکیبی معرفی نموده که نمی‌توان آن را در انزوا چنانکه هیچ ارتباطی با نهادهای فرهنگی و اجتماعی ندارد، تصور کرد و صرفاً در یک حوزه علمی آن

1 Jogging

2 Sociology of sport

را تحلیل کرد. او از کارکردهای متنوع و متعدد ورزش سخن به میان آورده و به تشریح کارکردهای سیاسی، تربیتی، پرورشی، بهداشتی، اقتصادی و اجتماعی ورزش پرداخته است.

بورديو در مقاله "چگونه می‌توان ورزشکار بود؟" به تبیین بنیادها و بن مایه‌های تاریخی و اجتماعی ورزش مدرن روی آورده است. به گمان او، ابداع ورزش به شکل نوین آن در مدارس اواخر قرن نوزدهم اروپا اتفاق افتاده و تأثیر عمیقی بر توسعه آن در بین جوانان طبقه میانی و پایین جامعه گذاشته است. به اعتقاد او، این نوع از ورزش‌ها به دلیل کارکرد مطلوبی که داشتند، از کارکردهای سنتی و آئینی خود فاصله گرفته و نقش اصلاحی و تربیتی در نظام آموزشی ایفا نمودند. بورديو معتقد است، ورزش از طبقه پایین جامعه به مدارس بورژوازی کشیده شد و سپس ضمن تغییر کارکرد آئینی و عوامانه به مدارس نخبگان بورژوازی اشاعه پیدا کرد و آنگاه دچار دگرذیسی کارکردی شد و مجدداً به سطح جامعه و توده مردم بازگشت.

در هر حال، بورديو به رویکردی الیاسی معتقد بود که گسترش ورزش مدرن در میان اقشار و توده جامعه اروپا تأثیرات شگرفی برجا گذاشت؛ زیرا ورزش مدرن ابزار کم هزینه‌ای برای سرگرم کردن دانش‌آموزان و غنی‌سازی اوقات فراغت و پر کردن ساعات بیکاری آن‌هاست. به باور وی، با ورزش مراقبت از دانش‌آموزان ساده و کم‌خرج خواهد بود؛ بنابراین، بورديو ورزش مدرن را بخشی از فرآیند آموزش و پرورش جدید تلقی نموده و کارکرد این نوع از ورزش را در مدارس شبانه‌روزی یک کارکرد پرورشی و تربیتی می‌داند. سازوکاری اقتصادی برای نظارت و تخلیه خشونت و تعدیل پرخاشگری آن‌ها. از سوی دیگر، به گمان بورديو، ورزش یک میدان برای رقابت بر سر قدرت است. ابزاری در دست طبقه حاکم به عنوان بسیج و فتح نمادین سیاسی توده‌هاست، به همین دلیل او معتقد است که نهادهایی مانند احزاب، سندیکاها و کلیساها در جذب جوانان با یکدیگر در رقابتند. بورديو، با تأکید بر نظریه بازی نوربرت الیاس ابراز می‌دارد که میدان ورزش در بین سایر میدان‌ها قلمروی عمومی‌تر و عام‌تر است، حتی پادشاه مستبد و دیکتاتور هم برای کسب عنوان و بهره‌مندی از قدرت باید در این عرصه بازی‌ها حضور یافته و در آنها مشارکت داشته باشد. او این میدان را از آسان‌ترین و پر رفت و آمدترین عرصه‌ها دانسته که همه می‌توانند در آن مشارکت کنند. او معتقد است که این میدان می‌تواند با کمترین امکانات و ساده‌ترین ابزار مثل یک توپ پلاستیکی طیف وسیعی از کنشگران را به خود جذب نماید. بورديو در کتاب «تمایز؛ نقد اجتماعی قضاوت سلیقه‌ای» ورزش را پدیده‌ای اجتماعی می‌پندارد که مانند هر پدیده اجتماعی دیگر، ماهیتی طبقاتی دارد؛ بر همین مبنا او ورزش را طبقه‌محور می‌داند که با منافع و معیارهای افراد در طبقات اجتماعی ارتباط دارد. به باور او، انتخاب رشته ورزشی، وابسته به نوع طبقه و آگاهی طبقاتی افراد دارد؛ زیرا نوع ورزش تعیین‌کننده تقسیم طبقاتی افراد است. به اعتقاد این جامعه‌شناس فرانسوی، رشته‌های ورزش نشانگر تفاوت‌های طبقات اجتماعی بوده و ساختار هر طبقه از طریق ورزش و دیگر فعالیت‌های تفریحی و فرهنگی مشخص می‌شود. بورديو معتقد است، افراد طبقه بالا به ورزش گلف و چوگان روی آوردند و در طبقه متوسط به تنیس و اسکی می‌پردازند. او بر آن است که انتظار این طبقات از ورزش لاغر شدن، برنزه شدن، عضلانی شدن و خوش‌هیکی است؛ زیرا مردمان این طبقه به زیبایی، ظرافت، وقار و زیبایی اندام توجه خاصی دارند. زنان این طبقه هم طرفدار تمرینات ورزشی‌اند که نشانگر این طبقه باشد و خوش‌اندامی و خوش‌فرمی را برای آنان به ارمغان بیاورد. از سوی دیگر، طبقه فرودست از بدن خود درک ابزاری دارند و ورزش را ابزاری برای تقویت و تربیت بدنی قوی‌تر برای کار کردن و درآمد بیشتر تصور می‌کنند؛ به همین علت، طرفدار ورزش‌هایی مثل بوکس، بدنسازی، فوتبال و راگبی‌اند. البته زنان طبقات پایین جامعه، کمتر فعالیت ورزشی دارند؛ زیرا تمرینات ورزشی منافع اقتصادی اندکی برای آنها دارد و لاغری و خوش‌اندامی در زندگی این زنان چندان تأثیری ندارد.

منابع

- Mouss, M. (1979). *les Techniques du Crops and Sociologie at Antropologie*. Paris, puf, 363- 385.
- Bourdieu, P. (2021). *Distinction; Social criticism of Zokhi's Judgments*. Translated by Chavoshian, H. 7th edition, Third Publishing House, Tehran. (Persian)
- Seidman, S. (2007). *Conflict of Votes in Sociology*. Translated by Jalili, H. first edition, Ney Publishing, Tehran. (Persian)
- Elias, N., & Dunning, E. (1986). *Quest for Excitement: Sport and leisure in the Civilizing Process*. oxford: Blackwell.
- Javanmard, K. (2022/1). *Introduction to Sociology of Sports*. first edition, Islamic Azad University Press, Tehran. (Persian)
- Bourdieu, P. (2016). *Sports Actions and Social Scctions*. Translated by Farzad, M. Chapter of Arghanoon, 4th edition, Tehran. (Persian)
- Stones, R. (2000). *The Great Thinkers of Sociology*. Translated by Mirdamadi, M. first edition, publishing center, Tehran. (Persian)
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction, Social Critique of the Judgment of Taste*. Combridge, Massachusetts: Harvard university press.
- Talebpour, A., & Ghadimi, B. (2018). *Sports in the Eyes of Sociological Theorists*. first edition, Sociologists Publications, Tehran. (Persian)
- Bon, W. P. (2011). *Lessons from Pierre Bourdieu's Sociology*. Translated by Jahangir Jahangiri, J., & Porsfir, H. first edition, Age Publishing House, Tehran. (Persian)
- Bourdieu, P. (2008). *About Television and the Dominance of Journalism*. Translated by Fakuhi, N. first edition, Ashian Publishing House, Tehran. (Persian)
- Elliott, A., & Brian, T. (2014). *Perspectives on Contemporary Social Theory*. Translated by Farhang, E. 2nd edition, Sociologists Publications, Tehran. (Persian)
- Ritzer, G. (2006). *Sociological Theory in the Contemporary Era*. Translated by Salasi, M. 11th edition, Scientific Publications, Tehran. (Persian)
- Jenkins, R. (2006). *Pierre Bourdieu*. Translated by Javafshani, L., & Chavoshian, H. first edition, Ney Publishing, Tehran. (Persian)
- Bourdieu, P. (2022). *Masculine Authority*. Translated by Naseri Rad, M. third edition, Age publishing house, Tehran. (Persian)
- Bourdieu, P. (2019). *Academic Man*. Translated by Chavoshian, H. Gol Azin Publishing, Tehran. (Persian)
- Abolhasan Tahani, H. (2015). *Analytical Re-examination of Modern Sociological Theories*. First Edition, Bahman Program Publications, Tehran. (Persian)
- Ritzer, G., & Douglas J. G. (2014). *Theory of Modern Sociologists*. Translated by Mirzaei, K., & Lotfizadeh, A. second edition, Sociologists Publications, Tehran. (Persian)
- Javanmard, K. (2022/2). Sport and its social reflections from the perspective of "Marcel Mauss". *Journal of Strategic Sociology in Sport*, 2(4), 358-345. (Persian)
- Grenfell, M. (2010). *Pierre Bourdieu's Key Concepts*. Translated by Libi, M. first edition, Afkar Publishing House, Tehran. (Persian)
- Bourdieu, P. (2009). *A Lesson about a Lesson*. Translated by Fokuhi, N. first edition, Ney Publishing, Tehran. (Persian)
- Bourdieu, P. (2021/1). *Sociological Issues*. Translated by Izadi, P. first edition, AS Publications, Tehran. (Persian)
- Fokuhi, N. (2006). *Anthropological Fragments*. first edition, Nei Publishing House, Tehran. (Persian)
- Ghadimi, B. (2014). *The Principles and Basics of Sociology of Sports*. First Edition, Sociologists Publications, Tehran. (Persian)
- Mohammadi Asl, A. (2015). *Sociological Theories*. Second Edition, Akhtaran Publishing House, Tehran. (Persian)
- Defrance, J. (2006). *Sociology of Sports*. Translated by Nik Gahar, A. first edition, Tutia Publishing House, Tehran. (Persian)
- Giulianotti, R. (2012). *Theories of Critical Sociology in Sports*. Translated by Tavasli, A. first edition, Elm Publications, Tehran. (Persian)
- Breton, D. (2021). *Sociology of the Body*. Translated by Fakuhi, N. third edition, third publication, Tehran. (Persian)
- Bourdieu, P. (1980). Programme pour une sociologie du sport CEMEA. *Congress ICSS*.
- Bourdieu, P. (1993). Sport and social class. *Social Science in formation*, 17, 819 – 840.
- Bourdieu, P. (1978). Commeet peut on etre sportif? *Congress HISPA*.